

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

ТЕРЬОХІНА Наталія Олексіївна

УДК 374.72(73) – 043.86 (25.“19”–20“20”)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У США
(ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Н. Терьохіна

Суми – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Огієнко Олена Іванівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, головний науковий співробітник відділу зарубіжної педагогічної освіти і освіти дорослих.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бідюк Наталя Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Литовченко Ірина Миколаївна,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2.

Захист відбудеться 26 червня 2015 року о 9 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 25 травня 2015 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, розвитку суспільства знань, переходу до концепції освіти впродовж життя посилюється значення освіти дорослих як важливого чинника суспільного розвитку, провідного фактора конкурентоспроможності людини й держави, дієвого засобу адаптації дорослої людини до швидкоплинних змін сьогодення. Водночас, освіта впродовж життя – це не тільки «учіння довжиною в життя», але й «учіння шириною в життя», що детермінує розвиток неформальної освіти дорослих як соціокультурного феномена, як рівноправної її складової, на що наголошується в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, CEDEFOP, OECD та ін.) і зумовлює актуальність і необхідність пошуку оптимальних шляхів розвитку неформальної освіти дорослих.

В Україні триває реформування всіх складових вітчизняної системи освіти, основні напрями якого відображено в державних документах: Законах України «Про освіту» (1996), «Про вищу освіту» (2014), проектах Законів «Про професійну освіту» (2015), «Про післядипломну освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2013), Концепції розвитку освіти дорослих (2010) та ін., у яких зацентровано увагу на важливості концепції освіти впродовж життя.

Однак якісний аналіз освітньої практики засвідчує, що реформаційні процеси в системі освіти дорослих в Україні є недостатньо ефективними: відсутня цілісна стратегія розвитку цієї галузі освіти, не прийнято Закон «Про освіту дорослих», недооцінюється соціокультурний і педагогічний потенціал неформальної освіти дорослих, не розроблено механізмів валідації її результатів тощо. Можливість вирішення зазначених проблем в Україні підтверджується досвідом розвинених країн, зокрема, США – країни, що має визнаний у світі позитивний досвід розвитку системи неформальної освіти дорослих, її перетворення на вагомий чинник примноження інтелектуального капіталу нації.

Доцільність наукового опрацювання проблеми розвитку неформальної освіти дорослих пов'язана з необхідністю розв'язання низки суперечностей: між потребою у здійсненні реформаційних перетворень вітчизняної системи освіти дорослих взагалі, і неформальної освіти дорослих, зокрема, та недостатнім рівнем готовності освітян до їх здійснення; між зростаючим різноманіттям освітніх потреб дорослих та неможливістю їх задоволення в межах вітчизняної формальної освіти; між об'єктивною потребою аналізу зарубіжного досвіду розвитку неформальної освіти дорослих, зокрема американського, та відсутністю його системного вивчення й використання в освітній системі України.

Світовий педагогічний досвід є важливим джерелом розвитку освітньої теорії та практики. Вітчизняними педагогами-компаративістами, такими як В. Жуковський, О. Заболотна, Т. Кошманова, В. Кудін, М. Лещенко, О. Огієнко, О. Романовський, А. Сбруєва та ін., здійснювалися наукові розвідки різноманітних аспектів американської системи освіти, які дозволяють зрозуміти її особливості розвитку й функціонування.

Значний внесок у дослідження американської системи освіти дорослих зроблено Н. Бідюк (професійне навчання безробітних США), І. Беюл, О. Хахубія (напрями здійснення освіти дорослих США), Н. Горук, О. Теренко (жіноча освіта США), О. Соколова («консультування для кар'єри» як вид освіти дорослих США), І. Литовченко (педагогічна спадщина М. Ноулза) та ін.

Фундаментальною основою дослідження слугують праці вітчизняних і російських учених, у яких обґрунтовано концептуальні засади формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих (С. Вершловський, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Онушкін, В. Подобед та ін.), а також психологічні (Ю. Кулюткін, Г. Сухобська та ін.), історико-педагогічні (Л. Вовк, Л. Сігаєва, О. Тонконога та ін.), андрагогічні (С. Змейов, І. Колесникова, О. Кукуєв та ін.) засади їх розвитку.

Проте вивчення та детальний аналіз української та російської педагогічної компаративістики дає підстави стверджувати, що проблема розвитку неформальної освіти дорослих у США в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття не була предметом системного вивчення та спеціального аналізу.

Науковий інтерес становить дослідження американськими вченими теорії та практики неформальної освіти дорослих, зокрема обґрунтування філософських (Т. Брамелльд, Дж. Еліас, С. Меррієм та ін.) та концептуальних засад досліджуваної проблеми (П. Джарвіс, Дж. Кросс, Е. Ліндеман, Дж. Симпсон та ін.); її історичних аспектів (Дж. Адамс, П. Кін, Г. Стаблфілд та ін.); андрагогічних підходів до навчання дорослої людини (Р. Брокетт, М. Ноулз, Д. Претт, Д. Хеншке та ін.); особливостей підготовки андрагогів (К. Гріффіт, Дж. МакКеррон, С. Хоул та ін.).

Враховуючи актуальність, соціальну значущість проблеми неформальної освіти дорослих, необхідність розв'язання суперечностей, відсутність глибокого наукового вивчення американського досвіду в цій сфері, нами обрано тему дисертаційного дослідження **«Організаційно-педагогічні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття)»**. Під організаційно-педагогічними засадами розвитку неформальної освіти дорослих у США розуміємо основні положення та принципи, які визначають особливості її розвитку. З метою уточнення сутності організаційно-педагогічних засад неформальної освіти дорослих у США виокремимо теоретичний, нормативний, структурний, змістовий і процесуальний аспект їх розгляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (РК 0113U004660). Тему дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 1 від 29 серпня 2012 року) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 18 грудня 2012 р.).

Мета дослідження – з’ясувати організаційно-педагогічні засади неформальної освіти дорослих як складової системи освіти дорослих США в останній чверті ХХ – початку ХХІ століття, окреслити можливості творчого використання прогресивних ідей американського досвіду в реформуванні системи освіти дорослих в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Виявити стан розроблення досліджуваної проблеми та уточнити поняттєво-термінологічний апарат дослідження.
2. Простежити генезу й виокремити етапи розвитку неформальної освіти дорослих у США.
3. Схарактеризувати нормативні та структурні засади розвитку неформальної освіти США в останню чверть ХХ – початку ХХІ століття.
4. З’ясувати змістові та процесуальні засади розвитку неформальної освіти дорослих у Сполучених Штатах Америки.
5. Визначити перспективні напрями розвитку неформальної освіти дорослих у США й окреслити можливості використання прогресивних ідей американського досвіду при реформуванні освіти дорослих в Україні.

Об’єкт дослідження: система освіти дорослих у США.

Предмет дослідження – теоретичні, нормативні, структурні, змістові та процесуальні засади розвитку неформальної освіти дорослих як складової системи освіти дорослих у США в останній чверті ХХ – початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження становлять останню чверть ХХ – початок ХХІ століття. *Нижня хронологічна межа* детермінована прийняттям Закону про неперервну освіту (1976), який слугував становленню якісно нової соціально-економічної парадигми в американському суспільстві. *Верхня хронологічна межа* (10-ті роки ХХІ століття) визначається прийняттям Акту з підтримки знань та інвестування в навички впродовж життя (2013). Для логічного обґрунтування сучасного стану й перспектив розвитку неформальної освіти в США у дисертації виконано ретроспективний аналіз порушеної проблеми та визначено етапи її розвитку в більш широких історичних межах.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові положення теорії пізнання про взаємовплив теорії та практики, взаємозумовленість і взаємозалежність явищ об’єктивної дійсності, філософські ідеї про людину як абсолютну цінність і самоціль суспільного прогресу. В основу конкретної методології дослідження покладено принципи цілісності, єдності історичного та логічного, об’єктивності, соціальної зумовленості, науковості, наступності. На різних етапах наукових розвідок використано такі підходи: системно-генетичний, що дозволив дослідити неформальну освіту дорослих як цілісне явище в її історичному розвитку; синергетичний, що уможливив характеристику неформальної освіти дорослих як процесу самореалізації й самовдосконалення дорослої людини; аксіологічний, що забезпечив можливість розкриття гуманістичної сутності неформальної освіти дорослих.

Теоретичну основу дослідження становлять провідні положення: сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, С. Клепко, В. Кремень, Дж. Еліас,

М. Фуллан та ін.); педагогічної компаративістики (Н. Бідюк, О. Заболотна, Н. Лавриченко, Г. Ніколаї, О. Огієнко, Л. Пуховська, О. Сухомлинська, А. Сбруєва, Дж. Бірідей, І. Кендел, Г. Сміт та ін.); теорії та історії освіти дорослих в Україні й зарубіжних країнах (Н. Бідюк, Л. Вовк, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Сігаєва, Р. Брокетт, П. Джарвіс, Дж. Кідд, Дж. Кнол, С. Меррієм, Г. Фолей та ін.); андрагогіки (С. Змейов, О. Кукуєв, В. Подобєд, С. Сисоєва, М. Ноулз, Дж. Симпсон, Д. Хеншке та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використано сукупність взаємопов'язаних методів: *загальнонаукові*: аналіз, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення, які дали можливість з'ясувати стан розроблення проблеми, сформулювати вихідні положення й висновки, виділити основні наукові підходи та теоретичні ідеї, що складають теоретичні засади дослідження; *конкретнонаукові*: термінологічний аналіз, що дозволив уточнити визначення й розкрити сутність основних понять наукової розвідки; історико-генетичний та хронологічний аналіз, що уможливили простежити генезу й виокремити етапи розвитку неформальної освіти дорослих; структурно-логічний і структурно-функціональний аналіз, що дозволили здійснити об'єктивне висвітлення нормативних, структурних, змістових і процесуальних особливостей розвитку неформальної освіти дорослих США; системно-структурний і компаративістський аналіз, що сприяв визначенню перспективних напрямів розвитку неформальної освіти дорослих у США; метод наукової екстраполяції, що застосовано для визначення можливостей використання інноваційного потенціалу американського досвіду у процесі модернізації освіти дорослих України; *емпіричні* – бесіди, Е-листування, з метою обговорення проблем дослідження з американськими колегами.

Джерельну базу дослідження становлять:

- офіційні документи освітніх реформ США, зокрема: «Закон про освіту дорослих» (1966), «Закон про неперервну освіту» (1976), «Америка – 2000: стратегія освіти» (1990), «Білль про права дорослого учня» (1991), «Закон про грамотність» (1991), «Закон про освіту дорослих і сімейну грамотність» (1998), «Закон про освіту дорослих і економічне зростання» (2009) та ін.; директивні та нормативні акти урядів штатів і навчальних округів;

- аналітичні матеріали (доповіді, резолюції, рекомендації) з питань освіти дорослих міжнародних і національних організацій (Міжнародне товариство з порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих (ISCAE), ЮНЕСКО, Американська асоціація освіти дорослих та неперервної освіти (AAACE), Американське товариство освіти й розвитку (ASTD), Європейська асоціація освіти дорослих (EAEE), CEDEFOP, Європейське товариство з досліджень у галузі освіти дорослих (ESREA) та ін.; науково-методична та інформаційно-аналітична література провайдерів неформальної освіти дорослих США (навчальні плани та програми, методичні путівники);

- монографічні та інші праці з проблем неформальної освіти дорослих вітчизняних і зарубіжних учених, насамперед, американських: Р. Брокетт, Д. Кетт, С. Брукфілд, Е. Вілсон, Р. Каффарелла, К. Кросс, М. Купер,

Е. Ліндемман, Дж. Мезіроу, Ш. Мерріем, М. Ноулз, Д. Претт, Д. Рейчел, А. Роджерс, М. Тейлор, М. Теннант, Г. Стаблфілд, П. Фордхем, С. Хоул, Р. Хіємстра, Д. Хеншке та ін.;

- матеріали вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних періодичних видань: «Порівняльно-педагогічні студії», «Професійна порівняльна педагогіка», «Освіта», «Педагогіка», «Адукатор», «Adult education quarterly», «Studies in the Education of Adults», «Adult Education and Development», «International review of education», «International Journal of educational research», «Comparative Education», «International Journal of Lifelong Education», «New Directions for Adult & Continuing Education» та ін.; інформаційні ресурси (енциклопедії, словники, інформація з мережі Інтернет та ін.).

У сукупності зазначені джерела та інші науково-педагогічні праці, що представлені в списку використаних джерел, формують цілісне уявлення про розвиток неформальної освіти дорослих у США й дають змогу реалізувати завдання та досягти мети дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

уперше у вітчизняній педагогічній науці цілісно з'ясовано організаційно-педагогічні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США в останній чверті ХХ – початку ХХІ століття з урахуванням соціально-економічних, суспільно-політичних і педагогічних детермінант. У межах характеристики теоретичних засад досліджуваного феномену простежено генезу та виокремлено історичні етапи його розвитку, а саме: структурно-організаційний (1924–1945), реформістський (1946–1966), інституціональний (1967–1990), конструктивний (1991–2000), упроваджувальний (2001 – 10-ті р.р. ХХІ століття); окреслено нормативні засади, що регламентують означений процес (закони, директивні та нормативні акти тощо); виокремлено структурні засади, що зумовлюють розбудову диверсифікованої структури неформальної освіти дорослих; визначено змістові засади (пріоритетність моделі інтегрованого курикулуму; безпосередня участь дорослих учнів у розробці, реалізації й оцінюванні навчальних планів і програм; їх диверситивність, клієнто-орієнтованість, практико-орієнтованість, контекстність, міждисциплінарність, модульність, адаптивність); з'ясовано процесуальні засади: теорії та моделі емпіричного, самоспрямованого і трансформаційного навчання, принципи організації процесу навчання дорослих (інтерактивності, орієнтації на досвід того, хто навчається, активної суб'єктності, рефлексивності, інноваційності, співробітництва, демократичності, варіативності, персоналізованості). Визначено перспективні напрями розвитку неформальної освіти дорослих у США: валідація результатів неформальної освіти дорослих, розвиток активного громадянства, професійна підготовка фахівців-андрагогів. Окреслено можливості та розроблено рекомендації щодо використання прогресивних ідей американського досвіду в Україні на таких рівнях: загальнодержавному, регіональному, місцевої громади, провайдерів освітніх послуг;

набули подальшого розвитку положення щодо історичних витоків становлення й розвитку неформальної освіти дорослих у США; впровадження інноваційних технологій і методів навчання у практику неформальної освіти дорослих;

конкретизовано визначення ключових понять дослідження (освіта дорослих, неперервна освіта, неформальна освіта дорослих, дорослий учень, андрагогічний підхід, самоспрямоване навчання), їх сутнісні характеристики та рівні розгляду;

до наукового обігу введено маловідомі й раніше невідомі американські джерела, що стосуються особливостей розвитку неформальної освіти дорослих в США.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у виявленні прогресивного досвіду неформальної освіти дорослих у США, позитивні ідеї якого можуть бути використаними в реформуванні освіти дорослих в Україні. Основні положення, теоретичні висновки, джерельна база дослідження, а також методичні рекомендації «Неформальна освіта дорослих: американський досвід для України» можуть використовуватися в оновленні змісту навчальних курсів з історії педагогіки, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки та педагогічного менеджменту, в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, підготовці педагогів для системи освіти дорослих; стати в нагоді науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, які проводять порівняльно-педагогічні, історико-педагогічні, андрагогічні, соціально-філософські дослідження.

Результати дослідження впроваджено: у навчальний процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 477/03 від 12.11.2014), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2095 від 14.11.2014), Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка (довідка № 01/35 від 12.02.2015), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 690 від 17.11.2014), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 677 від 17.11.2014).

Апробація отриманих результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях, форумах, семінарах різного рівня: міжнародних – «Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози» (Умань, 2011), «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011), «Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура» (Умань, 2012); «Міжнародне співробітництво в освіті в умовах глобалізації» (Алушта, 2012, 2013); «Наука і освіта у глобалізованому світі: тенденції, сьогодення, перспективи» (Умань, 2013), «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2014); міжнародному форуму фахівців у галузі освітніх вимірювань (Київ, 2012); *всеукраїнських* – «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (Суми, 2013), «Евристична освіта у суспільстві нових соціальних та особистісних цінностей» (Суми, 2014);

педагогічних читаннях «Освіта впродовж життя: вимоги часу» (Київ, 2012), науково-практичних семінарах: «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2013), «Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (2013), «Педагогічна компаративістика –2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2014).

Особистий внесок здобувача. У науковій статті, написаній у співавторстві з О. І. Огієнко особисто автором визначено й обґрунтовано структуру та особливості підготовки педагогів для системи освіти дорослих. Ідеї співавтора в дисертаційній роботі не використано.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 21 публікаціях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових виданнях, 12 статей у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій та 1 методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 443 найменування, з них 308 англійською мовою. Подано 2 таблиці та 36 рисунків і 31 додаток на 45 сторінках. Повний обсяг тексту дисертації – 286 сторінок. Основний зміст викладено на 199 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, показано ступінь його наукового розроблення, зв'язок із науковими програмами та планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, методологічну й теоретичну основу дослідження; вказано хронологічні межі, схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; відображено їх апробацію та впровадження в практику; зазначено кількість публікацій автора з теми дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади неформальної освіти дорослих у Сполучених штатах Америки»** на основі вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел здійснено аналіз стану розроблення досліджуваної проблеми; схарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження; виокремлено історичні етапи розвитку неформальної освіти дорослих у США, окреслено теоретичні й нормативні засади неформальної освіти дорослих у США.

Використання методів синтезу, порівняння, абстрагування, структурно-логічного аналізу широкого кола вітчизняних і зарубіжних джерел із проблеми освіти дорослих дозволило констатувати їх міждисциплінарний характер, визначити провідні аспекти розгляду досліджуваного феномену: філософський, історико-педагогічний, психологічний, соціально-освітній, андрагогічний. Констатовано, що проблема неформальної освіти дорослих у США не дістала належного висвітлення в дослідженнях вітчизняних учених.

Використання методу термінологічного аналізу уможливило сформулювати та

схарактеризувати понятійно-термінологічний апарат дослідження, основу якого складають такі поняття як: «освіта», «неперервна освіта», «освіта дорослих», «дорослий учень», «андрагогіка», «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта», «неформальна освіта дорослих». Доведено, що в сучасній західній теорії освіти відсутня єдність у визначенні досліджуваних нами понять, що зумовлюється їх поліфункціональністю та багатоаспектністю.

Поняття «неформальна освіта дорослих» витлумачене як соціально, культурно, економічно й політично детермінований феномен; соціально-педагогічна, динамічна, відкрита, варіативна, мобільна система; спеціально організована діяльність, що не передбачає отримання диплому (свідоцтва) про освіту, відбувається за межами інституціоналізованого контексту, спрямована на досягнення вільно обраної мети, яка враховує соціальний аспект; процес, у межах якого доросла людина має можливість свідомо розвиватися як особистість; соціальний інститут, який є механізмом соціального захисту, розбудови демократичного, громадянського суспільства.

Місією неформальної освіти дорослих є особистісний і професійний розвиток дорослої людини відповідно до вимог і викликів ХХІ століття.

Визначено, що теоретичні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США вирізняються поліконцептуальністю, гармонійним поєднанням концепцій андрагогіки (Е. Ліндемман, М. Ноулз, Д. Претт, та ін.) освіти впродовж життя (Ф. Кумбс, М. Тайт, Дж. Филд, Е. Фор та ін.), суспільства знань (Р. Хатчінс, Т. Хусен). Означені концепції стали основою для визначення принципів функціонування й розвитку неформальної освіти: соціальної спрямованості, демократизації, інтеграції, відкритості, масовості, гнучкості, випереджального розвитку.

Застосування методів структурно-логічного та структурно-функціонального аналізу нормативно-правової бази освіти («Закон про освіту дорослих» (1966), «Закон про неперервну освіту» (1976), «Америка – 2000: стратегія освіти» (1990), «Білль про права дорослого учня» (1991), «Закон про грамотність» (1991), «Закон про освіту дорослих і сімейну грамотність» (1998), «Закон про освіту для демократії» (2001), «Закон про освіту для всіх» (2007), «Закон про освіту дорослих і економічне зростання» (2009), Акт підтримки знань та інвестування в навички впродовж життя (2013) та ін. дозволило констатувати її розгалуженість і постійне оновлення; посилення децентралізаційних виявів і використання моделі «знизу – вгору» та демократичної моделі для розробки й реалізації освітньої політики; акцентування на її прозорості та соціальному партнерстві (громадські, професійні організації, асоціації, бізнес, держава).

З'ясовано, що до основних принципів реалізації неформальної освіти дорослих, визначених у нормативних документах, належать: визнання права на освіту в будь-якому віці; орієнтація на загальнолюдські цінності; спрямованість на гармонізацію інтересів особистості, громади й суспільства; доступність освіти; автономність освітніх інституцій; соціальне партнерство.

Історико-генетичний та хронологічний аналіз наукових джерел із

досліджуваної проблеми дозволив простежити генезу і, з урахуванням визначених критеріальних ознак (історичні, суспільно-політичні, економічні, соціокультурні фактори розвитку американського суспільства, динаміка створення законодавчо-правової бази, виникнення форм неформальної освіти дорослих; урахування змін, що відбувались у структурі, меті, змісті, методах неформальної освіти дорослих), виокремити історичні етапи розвитку неформальної освіти дорослих США: структурно-організаційний етап (1924–1945) – перетворення освіти дорослих на самостійну галузь, диверсифікація структури освіти дорослих; актуалізація соціальних цілей освіти дорослих з акцентом на грамотності, освіті для демократії; реалізація концепції «свобода і добровільність»; створення мережі освітніх інституцій для дорослих; реформістський етап (1946–1966) – інтенсивне формування законодавчо-правової бази освіти дорослих, масовізація, розширення професійної підготовки дорослих, з акцентуванням на навчанні на робочому місці; усвідомлення освіти дорослих як національного суспільного руху; інституціональний етап (1967–1990) – концептуальне оформлення неформальної освіти як складової системи неперервної освіти; розуміння ідеї неперервності як «вакцини від неграмотності та неосвіченості» (Ф. Кумбс), подальше створення законодавчої бази, диверсифікація структури неформальної освіти дорослих; конструктивний етап – (1991–2000) – розширення соціальних цілей неформальної освіти дорослих, акцентування на проблемі грамотності, попередження соціальної маргінальності; упроваджувальний етап (2001 – початок XXI століття) – зосередження уваги на формуванні активної громадськості, взаємодоповнення формальної та неформальної освіти дорослих, пошук механізмів валідації результатів неформальної освіти дорослих, вертикальна і горизонтальна диверсифікація.

Узагальнення результатів показало, що американська неформальна освіта дорослих пройшла тривалий шлях історичного розвитку та продовжує динамічно розвиватися, що зумовлено зовнішніми (соціально-економічні, демографічні, соціокультурні, технологічні впливами) і внутрішніми (освітні інтереси, потреби дорослого) чинниками.

У другому розділі **«Структурні, змістові та процесуальні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** схарактеризовано структуру неформальної освіти дорослих, окреслено змістові та процесуальні засади діяльності інституцій неформальної освіти дорослих у США.

Структурно-логічний аналіз широкого кола джерел показав, що особливості структури неформальної освіти дорослих у США зумовлюються її цілями й функціями. Відповідно до певного контексту (школа, робота, громада, сім'я, саморозвиток), спрямованості освітньої діяльності, цілей і змісту та напрямів здійснення, складовими досліджуваної освітньої системи є: базова освіта дорослих, освіта для професійного розвитку, освіта для особистісного розвитку, спеціалізована освіта дорослих, освіта для розвитку громадянського суспільства.

Здійснення структурно-функціонального аналізу дозволило

схарактеризувати структуру неформальної освіти дорослих і довести, що кожна з її складових вирізняється складністю та розгалуженістю, якій властива: вертикальна диверсифікація як відповідь на динамізм потреб дорослих, громади й суспільства; гнучкість, відкритість, багатофункціональність.

З'ясовано, що диверсифікований характер структури неформальної освіти дорослих у США спричинив появу великої кількості провайдерів (локальні, традиційні, некомерційні організації, організації волонтерів, культурно-освітні організації тощо). Показано, що диверсифікація структури досліджуваної системи дає змогу динамічно реагувати на потреби дорослої людини та американського суспільства в цілому.

Унаслідок структурно-логічного аналізу курикулумів провайдерів неформальної освіти дорослих з'ясовано, що змістовими засадами розвитку цієї освітньої ланки є такі: розуміння курикулуму як цілісного процесу взаємодії викладача та дорослого учня через зміст освіти, як рух від цілей освіти до її результатів; віднесення до факторів, що впливають на формування курикулума: дорослого учня як домінуючого фактору, освітні потреби, цілі, педагога як фасилітатора, андрагогічні підходи до навчання, освітній досвід дорослих, моделі навчання, умови середовища; пріоритетність моделі інтегрованого курикулуму; безпосередня участь дорослих учнів у розробці, реалізації та оцінюванні навчальних планів і програм; використання емпіричного підходу до розробки навчальних програм, їх постійне оновлення. Доведено, що характерними особливостями навчальних планів і програм є їх диверсифікованість, клієнто-орієнтованість, практико-орієнтованість, контекстність, міждисциплінарність, модульність, адаптивність.

Виокремлено основні принципи формування змісту неформальної освіти: міждисциплінарності, інтегративного узгодження, акумуляції досвіду як джерела знань, активної суб'єктності, персоналізованості, розвивально-творчої та практичної спрямованості, ситуативної зумовленості, проблемності.

На основі узагальнення й систематизації широкого масиву джерел з метою з'ясування процесуальних засад розвитку неформальної освіти дорослих у США встановлено, що відповідно до стратегії розвитку особистості, яка є визначальною у процесі навчання дорослого, його основу складають теорії емпіричного, трансформаційного та самоспрямованого навчання, які стали підґрунтям емпіричних моделей навчання (Д. Боуд, Д. Колб), трансформаційної моделі навчання (Дж. Мезіров), моделей самоспрямованого навчання: лінійних (андрагогічної моделі М. Ноулза, А. Таф), інтерактивних (Дж. Спер, Р. Брокетт, Р. Хіємстр, Д. Гаррісон, Р. Бояціс), інструментальної моделі (Дж. Гроу).

Визначено, що забезпечення ефективності навчального процесу дорослих реалізується шляхом поєднання особистісно орієнтованого, андрагогічного та діяльнісного підходів; є результатом надання переваги технологіям створення особистісно орієнтованих ситуацій, інтерактивним технологіям; результатом поширення дистанційних технологій навчання. Використання зазначених технологій дозволяє враховувати критеріальні особливості дорослої людини як суб'єкту навчального процесу, використовувати її суб'єктивний досвід як

джерело навчання, створювати атмосферу співпраці, сприяє розвитку самостійності, критичного мислення, самоспрямованості й активності.

Показано, що у практичному досвіді організації неформальної освіти дорослих у США поряд із традиційними формами й методами навчання активно застосовують нетрадиційні (навчальний гурток, тренінг, коучинг, навчання в малих групах, сторітеллінг, баддінг, метод наративу, фішбоут, метод симуляції та інші), створюючи умови для проактивності дорослої людини, формування критичного мислення, використання творчого підходу в навчанні.

Отже, у процесі дослідження доведено, що структурні, змістові та процесуальні засади неформальної освіти дорослих США вирізняються взаємозумовленістю, взаємопроникненням і взаємозв'язком складових, що забезпечує випереджальний розвиток і глибоку як горизонтальну, так і вертикальну диверсифікацію неформальної освіти дорослих, її соціальну спрямованість.

У третьому розділі **«Перспективні напрями розвитку неформальної освіти дорослих у США та можливості використання прогресивних ідей американського досвіду в Україні»** схарактеризовано підходи до валідації результатів неформальної освіти дорослих, показано значення досліджуваного освітнього феномену в розвитку активної громадськості, виявлено особливості підготовки фахівців-андрагогів, а також окреслено можливості творчого використання американського досвіду в Україні.

У ході системно-структурного аналізу встановлено, що валідація результатів неформальної освіти дорослих у США відбувається в таких напрямках: валідація результатів навчання, які отримані як у процесі формального, так і неформального й інформального навчання; які набуті на робочому місці, у процесі участі у волонтерських, громадських організаціях і суспільних рухах. Доведено, що особлива увага приділяється валідації результатів неформальної освіти дорослих людей, які прагнуть інтегруватись у суспільство, у систему освіти, бути затребуваними на ринку праці, зокрема, безробітних, мігрантів, людей із низьким рівнем освіти та ін. Визначено, що основними методами здійснення валідації є: тестування, експертиза, екзамен (зазвичай через заклади формальної освіти); декларативні методи, в основі яких лежить самооцінка та критична рефлексія; портфоліо – портфель індивідуальних освітніх досягнень; спостереження, моделювання ситуацій, які дозволяють упевнитися у сформованості компетентностей під час виконання певних практичних завдань; дискусія та співбесіда.

Виявлено, що підготовка фахівців-андрагогів у США здійснюється з 20-х років ХХ століття. Її основною метою є формування андрагогічних компетентностей і стимулювання особистісного розвитку фахівця-андрагога. Встановлено, що підготовка педагогів для дорослих у США відрізняється різноманітністю форм, видів, термінів навчання; відкритістю та варіативністю, практико-орієнтованістю й міждисциплінарністю навчальних програм; її підґрунтям слугує концепція «рефлексуючого практика».

Встановлено, що неформальна освіта дорослих у США має великі потенційні можливості для розвитку активного громадянства через навчання демократії, навчання спільноти, навчання через служіння суспільству, базуючись на принципах добровільності, ініціативності, взаємоповаги, взаєморозуміння, готовності до змін, до колективних дій у громаді. Підтвердженням цього слугує діяльність народної школи «Хайлендер», що об'єднує громадян для навчання демократії, активності й відповідальності за своє життя, життя громади, країни, для «вдосконалення світу, щоб він став найкращим місцем для життя людини» (Дж. Каунтс).

Компаративний аналіз вітчизняного й американського досвіду неформальної освіти дорослих дав змогу констатувати наявність давніх традицій у розвитку освіти дорослих обох країн. Проте, в Україні дотепер відсутні спеціальні законодавчо-нормативні акти стосовно розвитку освіти дорослих, недооцінюється потенціал неформальної освіти дорослих у розбудові демократичного громадянського суспільства тощо.

Застосування методу *наукової екстраполяції* дозволило обґрунтувати рекомендації щодо творчого використання позитивних ідей американського досвіду в модернізації системи освіти дорослих України на загальнодержавному, регіональному рівнях, на рівні громад та провайдерів.

На загальнодержавному рівні: слід розробити законодавчо-нормативну базу неформальної освіти дорослих відповідно до прогностичних потреб української держави, а також світових тенденцій її розвитку; розробити Закон «Про освіту дорослих»; створити відповідні структури (відділ неформальної освіти дорослих, комісія з освіти дорослих) у Міністерстві освіти і науки; розробити цілісну національну стратегію розвитку неформальної освіти дорослих; визначити механізми її фінансової підтримки в державному та недержавному секторах; забезпечити підтримку науково-педагогічних досліджень із проблем неформальної освіти дорослих; розробити процедури валідації результатів неформальної освіти дорослих; організувати підготовку педагогічних кадрів для системи неформальної освіти дорослих; сприяти співпраці освітніх політиків, теоретиків і практиків з міжнародними організаціями: Міжнародною радою з освіти дорослих, Європейською асоціацією освіти дорослих, національними організаціями й закладами інших країн у контексті виконання як міжнародних проектів, так і двосторонніх угод і проектів у галузі неформальної освіти дорослих.

На регіональному рівні й на рівні місцевих громад: забезпечити розвиток соціального партнерства; розробляти регіональні програми та проекти, що спрямовані на «навчання демократії», формування активної громадськості; забезпечити створення, розширення, удосконалення мережі навчальних закладів, організацій та інших провайдерів, що реалізують програми неформальної освіти дорослих; сприяти створенню місцевих осередків освіти дорослих, громадських організацій; проводити заходи, що спрямовані на пропаганду ідей неформальної освіти дорослих, самовдосконалення людини впродовж життя, розвитку «громади, що навчається»; створити інформаційно-

комунікаційні інфраструктури й консультаційні центри задля розширення доступу дорослих до інформації про можливості неформальної освіти дорослих, особливо дорослим з обмеженими можливостями.

На рівні провайдерів: розробляти та постійно оновлювати зміст навчальних планів і програм відповідно до освітніх потреб дорослих, забезпечення їх різноманітності, варіативності, гнучкості, практичної спрямованості; надавати перевагу моделям самоспрямованого, емпіричного, трансформаційного навчання; посилювати персоналізацію освітніх траєкторій дорослих учнів; впроваджувати інноваційні технології навчання, у тому числі дистанційного навчання; започаткувати випуск науково-методичного журналу «Андрагогіка»; підвищити вимогливість до професіоналізму педагогічного персоналу.

Узагальнення результатів дослідження, яке полягало у з'ясуванні організаційно-педагогічних засад розвитку неформальної освіти дорослих у США та окресленні можливостей творчого використання прогресивного американського досвіду в реформуванні системи освіти дорослих в Україні в аспекті досліджуваної проблеми, підтверджує успішне виконання завдань і реалізацію мети, уможлиблює формулювання таких **висновків**:

1. З'ясовано, що освіта дорослих як об'єкт дослідження становить значний інтерес, про що свідчить велика кількість наукових розвідок, систематизація яких дозволила виокремити основні аспекти розгляду проблеми: філософський, історико-педагогічний, психологічний, андрагогічний. Схарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження, який вирізняється поліфункціональністю і багатоаспектністю.

Поняття «неформальна освіта дорослих» витлумачене як соціокультурний феномен; соціально-педагогічна система; спеціально організована діяльність; процес, соціальний інститут.

Визначено, що теоретичні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США вирізняються поліконцептуальністю, гармонійним поєднанням концепцій андрагогіки, освіти впродовж життя, суспільства знань; принципами її функціонування й розвитку є: принцип відкритості, масовості, демократизації, соціальної спрямованості, інтеграції, гнучкості, випереджувального розвитку.

2. Простежено генезу, з урахуванням визначених критеріїв виокремлено етапи розвитку неформальної освіти дорослих: структурно-організаційний (1924–1945) – виокремлення освіти дорослих у самостійну галузь; реформістський (1946–1966) – інтенсивне формування законодавчо-правової бази освіти дорослих, масовізація; інституціональний (1967–1990) – концептуальне оформлення неформальної освіти як складової системи неперервної освіти, подальше створення законодавчої бази, диверсифікація структури; конструктивний (1991–2000) – розширення соціальних цілей, акцентування на проблемах грамотності, попередження соціальної маргінальності; впроваджувальний (2001–початок XXI століття) – зосередження уваги на формуванні активної громадськості, взаємодоповнення

формальної та неформальної освіти дорослих, пошук механізмів валідації результатів неформальної освіти дорослих, диверсифікація структури.

Виявлено, що американська неформальна освіта дорослих пройшла тривалий шлях історичного розвитку та продовжує постійно й динамічно розвиватися. Визначальними тенденціями розвитку неформальної освіти дорослих є: зростання суспільної значущості неформальної освіти дорослих; відповідність соціокультурним змінам і потребами дорослої людини; диверсифікація, що стосується як структури, так і змісту, форм і методів навчання.

3. Схарактеризовано нормативні та структурні засади розвитку неформальної освіти дорослих. Доведено, що поштовхом розвитку неформальної освіти дорослих у США стали Закон «Про освіту дорослих» (1966) і Закон «Про неперервну освіту» (1976), а подальший перебіг реформування неформальної освіти дорослих пов'язаний із постійним оновленням законодавчої бази; посиленням децентралізаційних виявів і використанням моделі «знизу вгору» та демократичної моделі для розробки й реалізації освітньої політики; акцентуванням на її прозорості, розширенні соціального партнерства.

Визначено, що основоположними підходами до формування структурних засад неформальної освіти дорослих є: системно-прогностичний підхід, який розглядаючи неформальну освіту дорослих як складову системи освіти, дозволяє вибудувати її автономну структуру відповідно до власних цілей дорослої людини; і принципи: вертикальної диверсифікації, орієнтації на потреби й інтереси дорослих, громади й суспільства, гнучкість, динамічність, відкритість, багатофункціональність.

Показано, що неформальна освіта дорослих включає такі складові: базова освіта дорослих, освіта для професійного розвитку, освіта для особистісного розвитку, спеціалізована освіта дорослих і освіта для розвитку громадянського суспільства, кожна з яких вирізняється складною, розгалуженою структурою. Встановлено, що означені особливості структури неформальної освіти дорослих зумовлюють її диверсифікований характер та спричинюють появу значної кількості провайдерів, які уможливають її динамічність і мобільність.

4. З'ясовано змістові та процесуальні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США. Доведено, що змістовими засадами є: розуміння курикулуму як цілісного процесу взаємодії викладача та дорослого учня через зміст освіти, як рух від цілей освіти до її результатів; пріоритетність моделі інтегрованого курикулуму; безпосередня участь дорослих учнів у розробці, реалізації й оцінюванні навчальних планів і програм; використання емпіричного підходу до розробки навчальних програм; постійне їх оновлення. Основними принципами формування змісту неформальної освіти є такі: міждисциплінарності, інтегративного узгодження, акумуляції досвіду як джерела знань, активної суб'єктності, персоналізованості, розвивально-творчої та практичної спрямованості, ситуативної зумовленості, проблемності – тісно пов'язані та взаємозумовлені між собою. Характерними особливостями

навчальних програм є їх диверситивність, контекстність, клієнто-орієнтованість, практико-орієнтованість, міждисциплінарність, модульність, адаптивність.

Виокремлено процесуальні засади неформальної освіти дорослих. Доведено, що в їх основу покладено теорії та моделі емпіричного, трансформаційного й самоспрямованого навчання; поєднання особистісно-орієнтованого, андрагогічного та діяльнісного підходів, принципи навчання (інтерактивності, орієнтації на досвід того, хто навчається, активної суб'єктності, рефлексивності, інноваційності, співробітництва, демократичності, варіативності, персоналізованості). Показано, що надається перевага інтерактивним технологіям і технологіям створення особистісно орієнтованих ситуацій, сутнісною характеристикою яких є поєднання життєвого контексту, діалогічності, рольової співпраці та взаємодії суб'єктів навчання; поширення дистанційних технологій навчання.

Виявлено, що у практичному досвіді організації неформальної освіти в США поряд із традиційними формами й методами навчання активно застосовують нетрадиційні (навчальний гурток, «мозкова атака», коучинг, навчання в малих групах, сторітеллінг, баддінг, метод наративу, фішбоут, метод симуляції та ін.), створюючи умови для проактивності дорослої людини, формування критичного мислення, використання творчого підходу в навчанні.

5. Визначено, що перспективними напрямками розвитку неформальної освіти дорослих у США є:

- валідація результатів неформальної освіти дорослих, що розглядається як інструмент політики «освіти шириною в життя», як механізм залучення особистісного та професійного досвіду людини у процес подальшого навчання, її кар'єрного зростання. Встановлено, що специфічною особливістю валідації є можливість трансферу її результатів у академічні кредити; децентралізація в розробці валідаційних процедур; різноманітність методів валідації (тестування, експертиза, екзамен, портфоліо, декларативні методи, спостереження, моделювання ситуацій, співбесіда);

- підготовка фахівців-андрагогів, мета якої – формування андрагогічних компетентностей і стимулювання особистісного розвитку фахівця-андрагога. Підготовка андрагогів відрізняється різноманітністю форм, видів, рівнів освіти; відкритістю, варіативністю, практико-орієнтованістю, міждисциплінарністю навчальних програм; її підґрунтям слугує концепція «рефлексуючого практика»;

- розвиток активного громадянства. Показано, що неформальна освіта дорослих має суттєві соціальні й педагогічні потенційні можливості для розвитку активного громадянства, які можуть бути реалізовані через навчання демократії, навчання громади, навчання через служіння суспільству, базуючись на принципах добровільності, ініціативності, взаємоповазі, взаєморозумінні, готовності до змін, до колективних дій у громаді.

Узагальнення американського досвіду щодо організаційно-педагогічних засад розвитку неформальної освіти дорослих дало підстави для виокремлення прогресивних ідей американського досвіду та обґрунтування рекомендацій

щодо їх творчого використання в реформуванні неформальної освіти дорослих України на таких рівнях: загальнодержавному, регіональному, місцевих громад і провайдерів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. До подальших напрямів досліджень доцільно віднести: визначення особливостей організації навчання різних категорій населення, зокрема, мігрантів, жінок, безробітних, осіб «третього віку» та ін. в освітніх інституціях неформальної освіти дорослих; узагальнення інноваційного зарубіжного досвіду щодо валідації результатів неформальної та інформальної освіти тощо.

Основні наукові результати висвітлено в таких працях автора:

Методичні рекомендації

1. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта дорослих: американський досвід для України : [метод. рек.] / Наталія Терьохіна. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 50 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Терьохіна Н. О. Особливості розвитку неформальної освіти дорослих в Україні / Н. О. Терьохіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 3 (29). – С. 79–87.

3. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта дорослих у сучасному освітньому просторі / Н. О. Терьохіна // Порівняльна професійна педагогіка. – 2013. – № 1 (5). – С. 51–58.

4. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта дорослих у США у колоніальний період / Н. О. Терьохіна // Порівняльно-педагогічні студії – 2014. – № 1 (19). – С. 12–19.

5. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих / Н. О. Терьохіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 2–3 (20–21). – С. 109–115.

6. Терьохіна Н. О. Особливості функціонування системи неформальної освіти дорослих у розвинених країнах Європи і США / Н. О. Терьохіна // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2014. – Вип. 2. – С. 161–169.

7. Терьохіна Н. О. Теоретичні і методичні засади неформальної освіти дорослих: американський контекст / Н. О. Терьохіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 10 (44). – С. 203–209.

Статті в зарубіжних наукових виданнях

8. Terokhina N. Non-formal adult education in the United States: history and reality / N. Terokhina // The Advanced Science Journal. – United States : Scireps Corporation, 2014. – Vol. 2014, Issue 12. – P. 110–113.

9. Terokhina N. The American experience of preparation of adult educators / N. Terokhina, O. Ogienko // Euro-American Scientific Cooperation: International Scientific Journal. – Hamilton, Canada : Accent Graphics Communications, 2014. – Vol. 7 (December 2014). – P. 51–54.

Статті у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій

10. Терьохіна Н. О. Розвиток народної освіти в США в кінці XIX століття / Н. О. Терьохіна / Міжнародна співпраця в освіті в умовах глобалізації : матеріал міжнар. наук.-практ. конф. (м. Алушта–Форос, 13–15 вересня 2012). – Сімферополь : Апрель, 2012. – С. 323–331.
11. Терьохіна Н. О. Американський та європейський досвід організації навчання людей третього віку / Н. О. Терьохіна / Освіта впродовж життя: вимоги часу : зб. матеріалів IV Всеукр. пед. читань пам'яті видатного вченого-педагога О. С. Дубинчук. – К. : Едельвейс, 2012. – С. 257–260.
12. Терьохіна Н. О. Рух народних вищих шкіл / Н. О. Терьохіна // Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 20–21 квітня 2011). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 54–56.
13. Терьохіна Н. О. Навчальний гурток як форма неформальної освіти дорослих у США / Н. О. Терьохіна // Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Умань, 26–27 травня 2011). – Умань, 2011. – Ч. 1. – С. 154–157.
14. Терьохіна Н. О. Народна освіта в США в кінці XIX століття / Н. О. Терьохіна // Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Умань, 26–27 квітня 2012). – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 2. – С. 203–205.
15. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта як одна із складових безперервної освіти / Н. О. Терьохіна // Матеріали міжнар. форуму фахівців у галузі освітніх вимірювань 9м. Київ, 1 червня 2012). – К. : НПУ, 2012. – С. 112.
16. Терьохіна Н. О. Історія Шатоквіанського руху в Америці / Н. О. Терьохіна // Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 10 червня 2013). – К. : Педагогічна думка, 2013. – С. 31–33.
17. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта в Україні: сучасні реалії / Н. О. Терьохіна // Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Суми, 11–12 березня 2013). – Суми, 2013. – С. 38–41.
18. Терьохіна Н. О. Витоки становлення неформальної освіти дорослих у США (XVII–XVIII ст.) / Н. О. Терьохіна // Наука і освіта у глобалізованому світі: тенденції, сьогодення, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань 17–18 жовтня 2013). – Умань, 2013. – Ч. 2. – С. 185–188.
19. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта дорослих як важлива складова безперервного навчання / Н. О. Терьохіна // Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Умань, 16 жовтня 2014). – Умань, 2014. – С. 245–249.
20. Терьохіна Н. О. Безперервна освіта: світовий досвід та українські перспективи / Н. О. Терьохіна // Евристична освіта у суспільстві нових соціальних та особистісних цінностей : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 13–14 листопада 2014). – Суми, 2014. – С. 43–47.

21. Терьохіна Н. О. Неформальна освіта в контексті неперервної освіти / Н. О. Терьохіна // Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 5 червня 2014) / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : Пед. думка, 2014. – С. 161–163.

АНОТАЦІЇ

Терьохіна Н. О. Організаційно-педагогічні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОН України, Суми, 2015.

Дисертація є комплексним дослідженням у галузі компаративної педагогіки, яке присвячено з'ясуванню організаційно-педагогічних засад неформальної освіти дорослих у США останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття та окресленню можливості творчого використання прогресивних ідей американського досвіду в реформуванні системи освіти дорослих в Україні.

Здійснено аналіз стану розроблення досліджуваної проблеми в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Схарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Простежено генезу й виокремлено етапи розвитку неформальної освіти дорослих у США. Схарактеризовано теоретичні, нормативні, структурні, змістові та процесуальні засади розвитку неформальної освіти дорослих у Сполучених Штатах. Визначено перспективні напрями розвитку неформальної освіти дорослих у США. Виокремлено прогресивні ідеї американського досвіду та обґрунтовано рекомендації щодо їх творчого використання в модернізації системи освіти дорослих України на таких рівнях: загальнодержавному, регіональному, на рівні громад і рівні провайдерів.

Ключові слова: освіта дорослих, неформальна освіта дорослих, освіта впродовж життя, Сполучені Штати Америки, організаційно-педагогічні засади, розвиток, доросла людина, структура, зміст, технології навчання, диверсифікація.

Терёхина Н. А. Организационно-педагогические основы развития неформального образования взрослых в США (последняя четверть ХХ – начало ХХІ века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко МОН Украины, Сумы, 2015.

Диссертация является комплексным исследованием в области сравнительной педагогики, которое посвящено выяснению организационно-педагогических основ развития неформального образования взрослых в США в последней четверти ХХ – начале ХХІ столетия и выявлению возможностей

творческого использования прогрессивных идей американского опыта в реформировании системы образования взрослых в Украине.

Осуществлен анализ состояния разработки исследуемой проблемы в работах отечественных и зарубежных учёных. Охарактеризован понятийно-терминологический аппарат исследования. Проанализирован генезис и выделены этапы развития неформального образования взрослых в США. Изучены теоретические, нормативные, структурные, содержательные и процессуальные основы развития неформального образования взрослых в Соединенных Штатах Америки. Определены перспективные направления развития неформального образования взрослых в США. Выявлены прогрессивные идеи американского опыта и обоснованы рекомендации для его творческого использования в реформировании системы образования взрослых Украины на общегосударственном, региональном уровнях, уровне общины и уровне провайдеров.

Ключевые слова: образование взрослых, неформальное образование взрослых, образование в течении жизни, Соединенные Штаты Америки, организационно-педагогические основы, развитие, взрослый человек, структура, содержание, технологии обучения, диверсификация.

Terokhina N. O. Organizational and pedagogical foundations of the development of non-formal adult education in the USA (last quarter of XX – beginning of XXI century). – On the rights of Manuscript.

Thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, MES of Ukraine, Sumy, 2015.

The thesis is a complex research in the field of comparative pedagogy, which is devoted to study the organizational and pedagogical foundations of non-formal adult education in the USA in the last quarter of XX – beginning of XXI century and to describe possibilities for creative using of progressive ideas of American experience in reformation the system of adult education in Ukraine.

The analysis of investigated problem in the works of Ukrainian and foreign researchers has been made. The main aspects of adult education: philosophical, historical, pedagogical, psychological, social, educational, andragogical have been defined. The author determined the conceptual-terminological research unit. The term «non-formal adult education» is explained as socially, culturally, economically and politically determined phenomenon; socio-educational, dynamic, open, variable, mobile system, specially organized activity not aimed on getting a diploma (certificate) of education; it happens outside the institutionalized context, the process within which an adult has the opportunity to develop consciously as a person, social institute, which is a mechanism of social protection, development of democratic civil society. Genesis is formulated and stages of non-formal adult education in the United States are defined: structural-organizing (1924–1945) – distinguishing of adult education into a separate branch; reformist (1946–1966) – intensive formation of legislative and legal framework of adult education, mass character; institutional (1967–1990) – a conceptual

formation of non-formal education as a component of lifelong learning; further creation of legislative framework, diversification of structure; constructive (1991–2000) – expansion of social objectives, emphasis on literacy problems, prevention of social marginality; implementing (2001 – beginning of XXI century) – focusing on formation of active public, complementarity of formal and non-formal adult education, searching of mechanisms of validation of the results of non-formal adult education, diversification. It was proved that American non-formal adult education has passed a long way of historical development and continues to develop dynamically and constantly due to external (social-economic, demographic, socio-cultural and technological influences), internal (educational interests, needs of adults, motivation) factors.

The author characterized the theoretical foundations of non-formal adult education in the US, showed harmonious combination of concepts of andragogy, lifelong learning, society, knowledge; defined the principles of openness, masses, democratization, social orientation, integration, flexibility, rapid development. Legislative foundations (laws, normative acts, etc.) governing the appointed process are analyzed. It is found that the legislative framework differs in branching and renewal; strengthening of decentralized expressions and using of the model «bottom up» and democratic model for the development and implementation of educational policy; emphasis on its transparency, expansion of social partnership. The author determined structural bases (system-forecasting approach, principles: vertical diversification, focusing on the needs and interests of adults, community and society, flexibility, dynamism, openness, versatility) that provide the development of diversification structure of non-formal adult education. The content foundations: the priority model of integrated curriculum; direct participation of adult students in the development, implementation and evaluation of curricula and programs; their diversity, customer-oriented, practice-oriented, modularity, adaptability are defined. Procedural foundations: theories and models of empirical, self-oriented and transformational learning process, principles of adult learning (interactivity, orientation on the experience of those who study, active subjectivity, reflexivity, innovation, cooperation, democracy, variability, personalization) are characterized. It was determined that the organizational and pedagogical foundations of non-formal adult education in the US include interdependence, interpenetration and interconnection of its components, providing rapid development and deep horizontal and vertical diversification of non-formal adult education, its social orientation.

Perspective directions of non-formal adult education in the United States: results of validation of non-formal adult education, the development of active citizenship, preparing andragogists are determined. The possibilities and recommendations of using progressive ideas of American experience in Ukraine at the national and regional level, at the community level and provider level are defined.

Key words: adult education, non-formal adult education, lifelong learning, the United States of America, organizational and pedagogical foundations, development, adult, structure, content, educational technologies, diversification.

Підписано до друку 22.05.2015. Формат 60x90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87